

РОЗДІЛ 8

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.97

ВИКОРИСТАННЯ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ

Бугера О.І.,
к.ю.н., доцент

Київський національний лінгвістичний університет

В статті розглянуто концептуальні засади використання мережі Інтернет для запобігання злочинності. Обґрунтована доцільність прийняття Концепції використання мережі Інтернет для запобігання злочинності, яка повинна відображати такі питання, як: створення організаційно-правових умов попередження злочинності з використанням можливостей мережі Інтернет; розроблення загальносоціальних та спеціально-кримінологічних профілактичних заходів; формування інформаційних баз даних щодо попередження кримінологічних явищ та ситуацій; здійснення моніторингу стану попередження злочинності та висвітлення їх результатів та інше.

Ключові слова: запобігання злочинності, мережа Інтернет, концептуальні засади.

Бугера Е.И. / ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СЕТИ ИНТЕРНЕТ ДЛЯ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ ПРЕСТУПНОСТИ: КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ / Киевский национальный лингвистический университет, Украина

В статье рассмотрены концептуальные основы использования сети Интернет для предупреждения преступности. Обоснована целесообразность принятия Концепции использования сети Интернет для предупреждения преступности, которая должна отражать такие вопросы, как: создание организационно-правовых условий предупреждения преступности с использованием возможностей сети Интернет; разработка общесоциальных и специально-криминалистических профилактических мероприятий; формирование информационных баз данных по предупреждению криминалистических явлений и ситуаций; осуществление мониторинга состояния предупреждения преступности и освещения их результатов и т.д.

Ключевые слова: предупреждение преступности, сеть Интернет, концептуальные основы.

Bugera O.I. / USING THE INTERNET FOR CRIME PREVENTION: A CONCEPTUAL FRAMEWORK / Kyiv National Linguistic University, Ukraine

The article aims to develop a conceptual framework using the Internet to prevent crime. The fundamental issue is a comprehensive approach to preventive activities, improvement of methods and measures for its implementation. In the conditions of constant improvement of the information society and in particular to ensure their access to the Internet, the actual problem is to use global information networks for crime prevention in Ukraine and improve law enforcement. Some legal framework on this issue already exists. Thus, in the Decree of the President of Ukraine «On State policy in the fight against organized crime» indicates that the information and scientific support for the fight against organized crime should include the creation of conditions for attracting public and other organizations, and the media to disseminate information about the activities of organized crime groups, exchange of information concerning the fight against organized crime, inter-institutional and state levels.

The concept of using the Internet for crime prevention should be based on the following principles: creating organizational, legal and technological conditions crime prevention capabilities using the Internet; development of general and special-criminological prevention and methods of their application; formation of databases on the prevention of criminological phenomena and situations; to monitor the state of crime prevention and their outcome; staffing; raising the legal culture of the population; determine the mechanism of financial support the objectives of the Concept and others.

A separate section the concept of using the Internet to prevent crime, we believe, should be a section dedicated to the prevention of juvenile delinquency. Since the analysis of the causes and conditions that give rise to unlawful behavior of citizens and especially minors shows that along with other factors – moral crisis, economic instability, etc., new colors and urgency is such component as the impact of media and including the Internet.

The developed concept should be taken into account in the formulation of government actions to fight crime Programme in the near future.

Key words: crime prevention, Internet, conceptual framework.

Запобігання злочинності є діяльністю держави та суспільства, спрямованою на утримання злочинності на можливо мінімальному рівні через усунення її причин й умов, а також на недопущення та припинення конкретних злочинів [1, с. 165].

Принциповим питанням є комплексний підхід до запобіжної діяльності, вдосконалення методів і заходів її здійснення. При цьому в умовах постійного підвищення рівня інформаційного забезпечення суспільства і зокрема можливостей доступу до мережі Інтернет, актуальною є проблема використання всевітньої інформаційної мережі для запобігання злочинності в Україні.

Метою статті є розроблення концептуальних засад використання мережі Інтернет для запобігання злочинності.

Сьогодні Інтернет – це глобальна, багатифункціональна інформаційна мережа. Доступ до електронних даних, у тому числі й до правових, є відкритим для всіх категорій

громадян, незалежно від віку, державних кордонів, національності, професії. Зокрема, інформаційні технології мають значний вплив на формування правосвідомості і правової культури підлітків. Мережа інформаційних технологій активно розвивається, напрями її використання поширюються. В умовах тотальної інформатизації молода людина перестає самостійно думати. Засоби масової комунікації (далі – ЗМК) сприяють створенню шкали цінностей у молодих громадян та у суспільства у цілому. Як висновок, можна відзначити, що сучасний світ, тобто уявлення про нього, значною мірою формують засоби масової комунікації. ЗМК здійснюють суттєвий вплив на підлітків та їх свідомість. Тому правове інформування підростаючого покоління через ЗМК є важливим напрямом формування їхньої правової культури. Для посилення їх впливу на даний процес необхідно активізувати популяризацію правових знань різноманітними каналами засобів

масової інформації та з використанням мережі Інтернет [2, с. 291-293].

Згідно з даними Київського міжнародного інституту соціології (КМІС), у вересні 2013 року 49,8% дорослого населення України користувалися Інтернетом. Таким чином, зростання числа користувачів триває навіть більшими темпами, ніж це прогнозувалося. Темп приросту з лютого 2012 по жовтень 2013 років склав 16%, що трохи поступається рекордному стрибку в 34% у період з березня 2011 по лютий 2012 років. Порівняно із розвинутими країнами Західної Європи та Північної Америки проникнення Інтернету в Україну поширюється трохи повільніше. Наприклад, співставний з Україною рівень проникнення Інтернету (56%) був у США у травні 2013 року, тільки не серед усього дорослого населення, а у віковій групі 65 років та старші. Наразі рівень проникнення Інтернету серед дорослого населення у США у 2013 році складає 85%, в Росії – 57%. Головні напрями розбіжностей у поширенні Інтернету в Україні залишаються незмінними, це вік і тип поселення. Як і раніше, простежується лінійна зворотна залежність між віком і використанням Інтернету. Чим молодший вік, тим вище проникнення Інтернету. Подібні розбіжності суттєво впливають не лише на форми споживання інформації, а і на її зміст, що експерти КМІС вважають потенційною загрозою поглиблення непорозуміння між поколіннями. За останні кілька років диспропорції проникнення Інтернету в населених пунктах різної величини помітно вирівнялися. На даний момент значно відстає у поширенні Інтернету сільська місцевість, мешканці якої частіше посилаються на обмеження в технічних можливостях підключення малонаселених пунктів [3].

Отже, процес розширення масштабів доступу населення до мережі Інтернет в Україні триває, що в свою чергу є передумовою використання цієї мережі для запобігання злочинності. На нашу думку, для цього необхідно перш за все сформувати концептуальні засади цієї роботи та в подальшому розробити відповідні програми.

Загалом Програма заходів протидії злочинності – документ, який визначає систему заходів протидії злочинності через визначення завдань, засобів, способів, етапів механізму реалізації відповідних заходів системи, а також який вміщує показники очікуваних результатів. При цьому структура програми протидії злочинності є наступною: концепція, організаційно-правове забезпечення, кадрове забезпечення, підсистема заходів боротьби з окремими видами злочинів і негативними соціальними явищами, що їх зумовлюють, участь недержавних об'єднань у протидії злочинності, правове інформування населення в сфері протидії злочинності, фінансування програми, строки реалізації програми, контроль за реалізацією програми [4, с. 198].

При розробленні концептуальних засад запобігання злочинності з використанням мережі Інтернет необхідно виходити з базових складових попередження злочинів. Необхідно зазначити, що поняття «попередження злочинів» може тлумачитися у вузькому (кримінально-правовому) і широкому (соціально-політичному) значенні. Під кримінально-правовим попередженням розуміють превентивні заходи, які здійснюються у процесі призначення покарання та його виконання. У такому плані ідея попередження злочинів пронизує всю систему кримінально-правових, кримінально-процесуальних і кримінально-виконавчих інститутів. Разом з тим, практика боротьби зі злочинністю показує, що для справжнього попередження злочинів потрібно виходити з більш широких позицій – економічних, соціально-політичних, моральних, психологічних, правових тощо. Такий підхід дає можливість сформулювати це поняття у широкому значенні, яке включає різні антикриміногенні заходи державних органів і громадських організацій. Йдеться про те, щоб не допустити існування злочинності у майбутньому, а в найближчій перспективі

– якомога більше скоротити її прояви у суспільстві. Попередження злочинів є системою дій щодо антисуспільних явищ та їх детермінантів з метою зниження рівня злочинності й усунення криміногенних факторів. Отже, попередження злочинів розглядається як соціально-правовий процес, що обмежує або ліквідує чинники, які детермінують злочинність [5, с. 108-109].

Попередження злочинності – це спеціальний вид діяльності держави і суспільства, уповноважених на те громадських формувань, спрямованої на визначення форм і методів ефективного впливу на злочинність з метою її поступового витіснення з життя суспільства. Попередження злочинності передбачає систему двоякого роду заходів: 1) загальної профілактики як сукупності соціально-економічних, ідеологічних, культурно-виховних, організаційно-управлінських, правових та інших заходів; не будучи безпосередньо орієнтованими на боротьбу зі злочинністю, вони становлять матеріальну і духовну базу для спеціально-кримінологічної профілактики; 2) індивідуальної профілактики як сукупності заходів впливу на конкретну особу [6, с. 61].

Необхідно зазначити, що в Україні розпочався процес реформування правоохоронної системи. Так, згідно Указу Президента України від 12 січня 2015 року №5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [7] метою державної політики в правоохоронній системі є коригування завдань та функцій правоохоронних органів, упровадження нових засад проходження служби, нових критеріїв оцінки роботи правоохоронців для підвищення рівня захисту прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави від протиправних посягань. Слід провести функціональні та організаційні перетворення у системі Міністерства внутрішніх справ України. Необхідно чітко розподілити функції із формування політики, що має здійснюватися Міністерством, та реалізації політики, що має здійснюватися окремим центральним органом виконавчої влади у системі Міністерства внутрішніх справ України – Національною поліцією. Потрібно зробити систему забезпечення правопорядку максимально прозорою та дружньою для суспільства. Важливим у цій сфері є проведення ґрунтовної децентралізації та впровадження дієвих механізмів громадського контролю за органами правопорядку. Пріоритетним у роботі таких органів має бути принцип законності – система віддання та виконання наказів повинна стати такою, щоб працівник поліції керувався законом і не виконував явно злочинні накази.

На нашу думку, одним з ефективних шляхів розвитку правоохоронної системи є використання можливостей мережі Інтернет для запобігання злочинності. Певна законодавча база з цього питання вже існує. Так, в Указі Президента України «Про Концепцію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю» [8] вказується, що інформаційне та наукове забезпечення боротьби з організованою злочинністю має включати створення умов для залучення громадських та інших організацій, засобів масової інформації до поширення інформації про діяльність організованих злочинних угруповань, обміну інформацією, що стосується боротьби з організованою злочинністю, на міжвідомчому та міждержавному рівнях.

В Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року [9] вказується, що основними проблемами, які потребують розв'язання, є: недосконалість нормативно-правового, організаційного, фінансового, кадрового та інформаційного забезпечення профілактики правопорушень; неналежний рівень комплексних запобіжних заходів, спрямованих на усунення причин і умов учинення правопорушень, та профілактичної роботи з особами, схильними до їх скоєння; низький рівень правової культури населення, роз'яснювальної роботи серед громадян з метою формування в них відповідального ставлення до

питань дотримання законності, особистої участі в охороні громадського порядку, профілактики правопорушень та боротьби із злочинністю; відсутність дієвого механізму участі громадськості в забезпеченні правопорядку в державі; недостатня увага центральних і місцевих органів виконавчої влади до питань організації змістовного дозвілля дітей та молоді, їх зайнятості та відпочинку; недосконалість механізму взаємодії правоохоронних органів з центральними і місцевими органами виконавчої влади. Погіршення соціально-економічної ситуації в державі негативно позначається на криміногенній ситуації, зумовлює необхідність формування принципово нових підходів до розв'язання проблем у сфері профілактики правопорушень. Комплексне розв'язання проблем можливе за умови вжиття на державному рівні заходів, спрямованих на підвищення ефективності профілактики правопорушень.

На нашу думку, Концепція використання мережі Інтернет для попередження злочинності має базуватися на таких засадах: створення організаційно-правових та технологічних умов попередження злочинності з використанням можливостей мережі Інтернет; розроблення загальносоціальних та спеціально-кримінологічних профілактичних заходів та методик їх застосування; формування інформаційних баз даних щодо попередження кримінологічних явищ та ситуацій; здійснення моніторингу стану попередження злочинності та висвітлення їх результатів; кадрове забезпечення; підвищення рівня правової культури населення; визначення механізму фінансового забезпечення реалізації завдань Концепції та ін.

Окремим розділом Концепції використання мережі Інтернет для запобігання злочинності, на нашу думку, повинен бути розділ, присвячений запобігання злочинності неповнолітніх, оскільки аналіз причин та умов, що породжують протиправну поведінку громадян і, насамперед, неповнолітніх, показує, що поряд з іншими чинниками – кризою моралі, економічною нестабільністю тощо, нового забарвлення та актуальності набуває така складова, як вплив засобів масової інформації, в тому числі мережі Інтернет.

Дані дослідження впливу засобів масової інформації на підлітків викликають тривогу у соціологів. З'ясувалось, що майже кожен другий учень 8–10 класів свій вільний час проводить за комп'ютером. Як результат – близько третини опитаних школярів вже мають ознаки інтернет-залежності. Зокрема в опитуваннях взяли участь сім тисяч

київських школярів. «Найцікавішим засобом інформації» понад 92 % з них назвали Інтернет [10, с. 1-6].

Необхідним також є використання можливостей соціальних мереж, що представлені в мережі Інтернет для запобігання злочинності. Зокрема, на думку В. Д. Павловського, сьогодні в контексті сучасного стану протиправного використання соціальних мереж, прогнозованого зростання у найближчому майбутньому кількості та суспільної небезпеки реальних і потенційних загроз, що виходять із кібернетичного простору, ми маємо констатувати, що створення ефективної системи протидії таким деструктивним явищам і локалізації відповідних загроз можливе лише через безпосереднє використання правоохоронними органами нашої держави, у взаємодії із компетентними органами інших зарубіжних країн, специфічних можливостей самих соціальних мереж. Отже, фактично йдеться, про те, що правоохоронці мають постійно використовувати у своїй діяльності в якості засобів і знарядь для виявлення, розкриття та попередження злочинів соціальні мережі. В Україні станом на сьогодні не існує законодавства, яке б здійснювало нормативно-правове регулювання такої діяльності взагалі, та спеціальні методи «дослідження цільової аудиторії», зокрема. На думку автора, одним із достатньо ефективних засобів припинення протиправної діяльності, а, отже, забезпечення прав і свобод наших громадян, повинен стати так званий правоохоронний моніторинг, функцію якого законодавець має покласти, із відповідним визначенням компетенції, на правоохоронні органи, наділені правом здійснення оперативно-розшукової діяльності, у першу чергу, на міліцію та Службу безпеки України [11, с. 280-281].

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що підвищення рівня інформаційного забезпечення суспільства відкриває нові можливості щодо попередження злочинності з використанням мережі Інтернет. На нашу думку, концептуальні засади цієї роботи повинні бути відображені у відповідній Концепції використання мережі Інтернет для попередження злочинності, яка повинна відображати такі питання, як: створення організаційно-правових та технологічних умов попередження злочинності з використанням можливостей мережі Інтернет; розроблення загальносоціальних та спеціально-кримінологічних профілактичних заходів; визначення механізму фінансового забезпечення реалізації завдань Концепції та ін. Розроблена Концепція повинна бути врахована при формуванні державної Програми заходів протидії злочинності на найближчу перспективу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінологія : Навч. посіб. / Ю. Ф. Іванов, О. М. Джужа. – 2-ге вид., доповн. та перероб. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2008. – 292 с.
2. Степаненко І. І. Роль засобів масової комунікації у правовому вихованні підлітків / І. І. Степаненко // Становлення особистості професіонала : перспективи і розвиток : матеріали II-ї Міжнародної науково-практичної конференції (15–16 лютого 2013 року). – Одеса : Вид. Букаєв Вадим Вікторович, 2013. – С. 291–293.
3. В 2013 році кількість Інтернет-користувачів в Україні склала половину населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unian.ua/society/846299-v-2013-rotsi-kilkist-internet-koristuvachiv-v-ukrajini-sklala-polovinu-naselennya.html>.
4. Кримінологія : Навчально-методичний посібник / В. В. Василевич, Т. Л. Кальснко, Н. В. Кулакова та ін. ; За заг. ред. проф. О. М. Джужи. – К. : Атіка, 2008. – 316 с.
5. Кримінологія : Підручник для студентів вищих навч. закладів / О. М. Джужа, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кулик, П. П. Михайленко та ін. ; За заг. ред. О. М. Джужи. – К. : Юринком Інтер, 2002. – 416 с.
6. Кримінологія : Спеціалізований курс лекцій зі схемами. (Загальна та Особлива частини). Навчальний посібник / О. М. Джужа, Є. М. Моїсєєв, В. В. Василевич. – К. : Атіка, 2001. – 368 с.
7. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>.
8. Про Концепцію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю : Указ Президента України від 21 жовтня 2011 року № 1000/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1000/2011>.
9. Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 року № 1209-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1209-2011-%D1%80>.
10. Дейнека В. Кожен третій підліток – комп'ютерно залежний / В. Дейнека // Голос України. – 2012. – № 216. – С. 1, 6.
11. Гавловський В. Д. Щодо використання соціальних мереж для виявлення, розкриття та попередження злочинів / В. Д. Гавловський // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2012. – № 2. – С. 271–282 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/boz_2012_2_33.pdf